

Prof. dr hab. **Stanisław Koziarski**
Katedra Ochrony Powierzchni Ziemi
Wydział Przyrodniczo-Techniczny
Uniwersytet Opolski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra **Marcina Połoma**
pt. „**Przemiany funkcjonowania komunikacji trolejbusowej w Polsce**
w latach 1989-2013”

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgra Marcina Połoma pt. „Przemiany funkcjonowania komunikacji trolejbusowej w Polsce w latach 1989-2013” powstała pod kierunkiem prof. dr hab. Tadeusza Palmowskiego w Katedrze Geografii Rozwoju Regionalnego w Instytucie Geografii na Wydziale Oceanografii i Geografii Uniwersytetu Gdańskiego. Praca liczy 278 stron jednostronnego maszynopisu, w tym 29 tabel oraz 89 rycin, które zawierają interesujące autorskie mapy, wykresy i zdjęcia oraz schematy układów połączeń trolejbusowych głównie w 3 miastach (Gdynia, Lublin, Tychy) Polski i wybranych miastach Europy Środkowo-Wschodniej.

Rozprawa składa się z 7 zasadniczych rozdziałów poprzedzonych wstępem i zakończonych podsumowaniem. Rozdział pierwszy, który moim zdaniem można było połączyć ze wstępem, zawiera sformułowanie głównych założeń pracy: przedmiotu badań, przyjętych celów, opis wykorzystanych w rozprawie metod, charakterystykę materiałów źródłowych, strukturę pracy itp. Drugi rozdział to dobrze napisany opis teoretycznych podstaw problematyki komunikacji miejskiej ze szczególnym uwzględnieniem transportu trolejbusowego. Rozdziały: 3, 4, 5 i 6 są zasadniczymi częściami rozprawy. Rozdział trzeci przedstawia charakterystykę powstania i rozwoju komunikacji trolejbusowej w Polsce przed i po przyjętej w pracy cezurze 1989 r. Rozdział ten stanowi podstawę do rozważań nad uwarunkowaniami rozwoju sieci połączeń trolejbusowych w poszczególnych miastach Polski. Rozdział czwarty zawiera analizę trzech istniejących w Polsce systemów transportu trolejbusowego w takich miastach jak: Gdynia, Lublin i Tychy. Rozdział piąty z kolei przedstawia uwarunkowania funkcjonowania transportu trolejbusowego w kluczowym dla rozprawy okresie lat 1989-2013. Zawarto w nim m.in. rozwój infrastruktury i taboru, przemiany oferty przewozowej i strukturę finansowania poszczególnych systemów. Szczególnie interesujący ze względów poznawczych jest rozdział szósty, w którym przedstawiono stan komunikacji trolejbusowej w Polsce na tle 24 wybranych systemów

transportu trolejbusowego Europy Środkowo-Wschodniej. Zawarta w nim pogłębiona analiza porównawcza stanowiła podstawę do przedstawienia perspektyw rozwoju komunikacji trolejbusowej w Polsce i taka też znalazła się w siódmym rozdziale rozprawy.

Literatura zgromadzona dla potrzeb pracy jest obszerna i znamionuje dobrą znajomość przedmiotu przez Doktoranta. W bibliografii znalazło się również szereg wydawnictw anglojęzycznych, co zaświadcza, że znajomość problematyki transportu miejskiego Autora nie ogranicza się jedynie do problemów krajowych czy środkowo-europejskich poruszanych w rozprawie. Dla wygody czytelnika została podzielona na materiały publikowane zamieszczone na stronach 241-255 pracy oraz dodatkowo wydzielone oddzielnie zestawienia materiałów statystycznych (s. 258-259), stron internetowych (s. 260) i dokumentów związanych z komunikacją trolejbusową. Poza dobrze opracowanymi pod względem kartograficznym mapami umieszczonymi w zasadniczych rozdziałach rozprawy Autor część wielkoformatowych map przeniósł do załączników. Wspomniany aneks obejmuje 8 załączników (w tym słownik terminów technicznych, 6 map i 1 tabelę), zamieszczonych na kończącej pracę stronach 269-278. Znalazły się tam m.in. mapy obrazujące natężenie i rozkład przestrzenny ruchu trolejbusów w trzech analizowanych miastach Polski. Ukazano również dostępność obiektów użyteczności publicznej (szkoły, urzędy, szpitale, przedszkola itp.), które znalazły się w zasięgu izochrony 10 minut dojścia pieszo do przystanku trolejbusu.

Dobrze opracowana w rozprawie jest jej warstwa metodyczna oraz próba zastosowania do badań porównawczych układów komunikacji trolejbusowej w 24 miastach Europy Środkowo-Wschodniej (w tym 13 z Czech, 5 ze Słowacji i po 3 z Polski i Węgier) analizy wielokryterialnej Topsis z wykorzystaniem specjalnie skonstruowanych dla potrzeb pracy 10 wyselekcjonowanych wskaźników syntetycznych obejmujących m.in. pojazdy, funkcjonowanie transportu oraz dynamikę rozwoju. Z wszech miar jest to nowatorski i twórczo rozwinięty w pracy pomysł Doktoranta adaptacji dla potrzeb badań w geografii transportu wybranych metod badań ekonomicznych. Również interesująco zastosował Doktorant w analizie perspektyw rozwoju komunikacji trolejbusowej w Polsce klasyczny układ analizy SWOT z wyszczególnieniem zarówno mocnych, jak i słabych stron komunikacji trolejbusowej oraz związanych z tym rodzajem transportu szans i zagrożeń.

Recenzowana rozprawa jest jednym z najlepszych, być może jedynym w kraju, tak precyzyjnie i dokładnie opracowanym studium funkcjonowania komunikacji trolejbusowej w Polsce i w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Jednakże dla osoby interesującej się problematyką transportową nasuwa się podstawowe pytanie, co do perspektyw rozwoju tego typu komunikacji, zwłaszcza w kontekście przedstawionego w pracy jej regresu z 6 do 3

ośrodków, w których występuje w Polsce. W pracy brak, bowiem szerszych odniesień, co do stanu komunikacji trolejbusowej w wiodących pod względem transportowym państwach świata, jakimi są kraje Europy Zachodniej oraz USA, Japonia i Chiny. Ponadto chciałbym poznać poglądy Autora rozprawy na perspektywy rozwoju komunikacji trolejbusowej w Polsce i na świecie, w kontekście poruszania się trolejbusów (mimo jego niezaprzeczalnych walorów prośrodowiskowych) po zatłoczonych już ruchem samochodowym miejskich ulicach. Z uwag krytycznych do pracy chciałbym się dowiedzieć, co dla Autora oznacza „opracowano na podstawie materiałów rozproszonych”, które to sformułowanie znalazłem w źródłach do niektórych tabel i map. Incydentalnie w pracy znalazły się również powołania na źródła prasowe jak w przypadku Poznania na stronie 232, co jak rozumiem miało „uaktualnić” w swoisty sposób badania terenowe Autora.

Autor przyjął w rozprawie klasyczny układ treści, który prawidłowo zrealizował zarówno w układzie merytorycznym jak i formalnym. Całość wywodu pracy doktorant poprzedził wstępem i rozdziałem pierwszym, w którym znalazły się właściwe tego typu opracowań treści. We wspomnianej części wstępnej Autor przedstawił przedmiot badań, cele, jakie stawia sobie praca, jej zakres przestrzenny i czasowy, zastosowane metody i narzędzia badawcze wraz z dogłębną analizą materiałów źródłowych wykorzystanych w pracy. Ciekawym uzupełnieniem wstępu są wyartykułowane przez Autora motywy podjęcia tematu. W omawianej części Autor w zwięzłej, skrótowej formie ujął wszystkie niezbędne elementy rozprawy doktorskiej. Zarysował w nim również przedmiot badań, którym jest komunikacja trolejbusowa w Polsce. Dobrze przybliżył czytelnikowi, a następnie właściwie i z efektami dla analiz teoretycznych i praktycznych wykorzystał w pracy metody badawcze geografii ekonomicznej adaptując je twórczo dla potrzeb geografii transportu. Wart podkreślenia w pracy jest aspekt poszerzenia obszaru badań na 3 sąsiednie kraje Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Czechy, Słowację i Węgry. Dostrzegalna jest również poprzez ten fakt umiejętność międzynarodowej współpracy badawczej, poprzez nawiązane przez Doktoranta indywidualne kontakty naukowe. Również Doktorant ma za sobą doświadczenia z zespołowej pracy badawczej, o czym zaświadcza m.in. fakt realizacji badań w projekcie „Trolley” kierowanym przez prof. Olgierda Wyszomirskiego, które to znalazły pozytywny efekt praktyczny w postaci dofinansowania ze środków unijnych koncepcji rozbudowy sieci trolejbusowej w Gdyni.

Warta podkreślenia w pracy jest konsekwencja Autora w prezentowaniu treści merytorycznych. Przyjęty przez Doktoranta układ treści jest konsekwentnie utrzymywany w kolejnych rozdziałach pracy. Najbardziej dobitnym tego przykładem jest chociażby, sposób

powołania na literaturę w postaci charakterystycznych dla prac historycznych przypisów zamieszczonych u dołu strony (jest to forma szczególnie wygodna dla czytelnika), czy przyjęta zgeneralizowana forma map miast obsługiwanych przez komunikację trolejbusową. W pracy nie zrezygnowano także z materiału fotograficznego. Zamieszczone tam zdjęcia taboru komunikacji trolejbusowej, to szczególnie „wdzięczny” element wizualizacji systemu transportowego miast.

Rozprawa jest napisana bardzo dobrym językiem, a w czasie jej czytania znalazłem kilka nieznaczących literówek (np. na stronach 7 i 37). Również zapis pracy, stosowane tytuły i podtytuły rozdziałów, sposób zamieszczenia kolorowych rycin, wykresów i tabel jest w pełni prawidłowy. Szczególnie cenne w pracy są mapy ilustrujące rozkład przestrzenny sieci połączeń trolejbusowych w poszczególnych miastach. Wspomniane mapy pozwalają czytelnikowi, nawet bez potrzeby dogłębnego studiowania tekstu zorientować się w sieci połączeń, natężeniu ruchu, dostępności przystanków, czy w liczbie kursów w ich ofercie przewozowej.

Prezentowane w rozprawie treści mają solidne oparcie w materiałach źródłowych, często przywoływane są spostrzeżenia innych autorów zajmujących się problematyką komunikacji miejskiej pozyskane w drodze wywiadów eksperckich. Również Autor wielokrotnie prezentuje własne spostrzeżenia i uwagi wyprowadzone na podstawie badań własnych, a dotyczące zmian w sieci połączeń czy dostępności linii. Doktorant przeprowadził rzetelną i dogłębną kwerendę materiałów źródłowych, a przede wszystkim wykonał szczegółowe uzupełniające te studia - badania terenowe, które pozwoliły ocenić ich wiarygodność. Przeprowadził również krytyczną ocenę wspomnianych materiałów i danych statystycznych zgromadzonych i wykorzystanych w pracy. Praktycznie wykorzystał większość dostępnych w tym zakresie źródeł, gromadzonych poprzez wyspecjalizowane agendy i ważniejszych przewoźników. Równocześnie Autor wskazał na trudności w porównywaniu uzyskanych z różnych źródeł danych, co pozwoliło uniknąć błędów interpretacyjnych, a równocześnie może wskazywać na kierunek doskonalenia gromadzonych statystyk.

Doktorant, co dokumentuje rozprawa, wykazał się bardzo dobrą znajomością i umiejętnością stosowania różnorodnych technik i metod badawczych z zakresu geografii ekonomicznej. Z ciekawszych warto tu wspomnieć o metodzie wielokryterialnej analizy danych – Topsis opracowanej przez Hwang’a i Yoon’a. Ponadto Autor wykazał się dobrą znajomością metod statystycznych i kartograficznych, co przejawia się wykorzystaniem w rozprawie takich programów komputerowych jak: Microsoft Excel i Statistica dla potrzeb

obliczeń statystycznych, czy programu z zakresu grafiki wektorowej, jakim jest CorelDraw dla wykreślenia map i schematów.

Wartościowym ze względów praktycznych w pracy jest przegląd projektów transportowych i sposobów ich finansowania z wykorzystaniem środków unijnych w Polsce. Ma to szczególne znaczenie ze względu na prośrodowiskowy charakter inwestycji transportowych, czego przejawem jest zwłaszcza ostatnie dofinansowanie UE w zakupach nowego taboru dla potrzeb komunikacji miejskiej, które w pośredni sposób „uchroniły” przed zarzutem niewykorzystania środków unijnych z kończącej rozliczenia minionej perspektywy finansowej.

W pracy nie dostrzegłem żadnych znaczących lub pomniejszych uchybień. Pewną niekonsekwencję dostrzegłem jedynie w stosowaniu wymiennym pojęcia transport lub komunikacja trolejbusowa, (choć to drugie jest znacznie wygodniejsze i spopularyzowane pod względem językowym). Jednakże o zamiennym stosowaniu wspomnianych pojęć transport lub komunikacja trolejbusowa Autor już zasygnalizował i uzasadnił ten fakt w części wstępnej rozprawy. Nieliczne uwagi krytyczne przedstawione powyżej dotyczą spraw dla oceny pracy drugorzędnych, a część z nich ma charakter dyskusyjny lub uwag pomocnych przy ewentualnym wydaniu przez Autora syntetyzującej rozprawę monografii książkowej. W żadnym przypadku nie wpływają na ogólnie bardzo dobrą ocenę przedstawionej rozprawy.

Reasumując, do podstawowych walorów recenzowanej rozprawy należy zaliczyć przede wszystkim: solidność kwerendy materiałów źródłowych i ich weryfikacja badaniami terenowymi, bardzo dobry – zrozumiały nawet dla czytelnika nieobeznanego (w tym pomocny jest słownik terminów technicznych zamieszczonych w pracy – może z jednym skrótem myślowym, bo nie ma napędu tyrystorowego jest napęd elektryczny ze sterowaniem tyrystorowym) z techniczną terminologią z zakresu transportu trolejbusowego – komunikatywny styl pracy, napisany poprawnym i bardzo dobrym językiem tekst rozprawy, logiczność wywodu, całkowity niemal brak zbędnych powtórzeń, przejrzysty układ pracy z niedużą liczbą (7) rozdziałów i chronologicznym układem treści, pomysłowo prezentowane na oryginalnych wykresach wyniki badań, czytelne i jednoznaczne w odbiorze schematy zmian organizacyjnych u operatorów przewozowych oraz liczny (zgromadzony również w załącznikach) materiał mapowy - autorsko sporządzony zgodnie z regułami metodycznymi kartografii. Moim zdaniem recenzowana praca doktorska wnosi znaczący wkład w poznanie szczegółowych zmian przestrzennych w sieci komunikacji trolejbusowej w Polsce i w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Niewątpliwym walorem pracy jest całościowe przedstawienie problematyki komunikacji trolejbusowej w wymiarze Polski i Europy, z chronologiczną

analizą rozwoju układu połączeń w poszczególnych miastach, co świadczy o dojrzałym warsztacie badawczym Autora rozprawy. Umiejętna i twórcza prezentacja wyników prowadzonych przez Autora badań wynika również z jego specjalizacji i doświadczenia zawodowego w podnoszonej w rozprawie problematyce. Zaświadczają o tym również wcześniejsze dokonania doktoranta, że wymienię tutaj przytoczone również w bibliografii rozprawy liczne opracowania autorskie (w liczbie 8) i współautorskie (14) z lat 2005-2015, zamieszczone na łamach krajowych czasopism naukowych oraz opracowań w postaci monografii książkowych, co jest dorobkiem znaczącym i zdecydowanie przewyższającym wymagania formalne stawiane doktorantom.

Biorąc pod uwagę to wszystko, co przedstawiłem powyżej wyrażam przekonanie, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgra **Marcina Poloma** pt. „**Przemiany funkcjonowania komunikacji trolejbusowej w Polsce w latach 1989-2013**” spełnia wymogi ustawowe stawiane tego typu opracowaniom i może być podstawą do przeprowadzenia dalszych czynności przewidzianych przepisami, a związanych z uzyskaniem przez doktoranta stopnia doktora nauk o Ziemi w zakresie geografii ekonomicznej.

Poza tym mając na uwadze wspomniane w recenzji walory poznawcze, metodyczne i praktyczne rozprawy proponuję jej wyróżnienie i opublikowanie w skróconej wersji książkowej.

Opole, dnia 6 stycznia 2016 r.

/ Stanisław Koziarski /